

Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

ПРОБЛЕМИ РЕАБІЛІТАЦІЇ

збірник наукових праць

Одеса
2021

**УДК:376
П781**

ДРУКУЄТЬСЯ ЗА РІШЕННЯМ
Вченої Ради
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського
(протокол № 7 від 25.03.2021 р.)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Ганчар І.Л. – професор, доктор педагогічних наук, професор кафедри фізичного виховання і спорту Національного університету «Одеська морська академія».

Кисличенко В.А. – доцент, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної освіти Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор – професор **Форостян О. І.**

Відповідальний редактор – доцент **Соколова Г. Б.**

Технічний редактор – викладач **Маматова З. Р.**

Члени редколегії:

Соколова Г.Б. – доктор психологічних наук, доцент кафедри дефектології та фізичної реабілітації ДЗ «ПНПУ імені К.Д. Ушинського»

Лещій Н.П. – доктор педагогічних наук, доцент кафедри дефектології та фізичної реабілітації ДЗ «ПНПУ імені К.Д. Ушинського»

Арнаутова Л.В. – доцент, кандидат медичних наук, доцент кафедри дефектології та фізичної реабілітації ДЗ «ПНПУ імені К.Д. Ушинського»

Начинова О.В. – доцент, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дефектології та фізичної реабілітації ДЗ «ПНПУ імені К.Д. Ушинського»

Притиковська С.Д. – кандидат педагогічних наук, завідувача СНДЗ №193 компенсуючого типу м. Одеси

Григор'єва Л.В. – директор, вчитель-методист, спеціаліст вищої категорії Одеської спеціальної школи №75 I-II ступенів Одеської міської ради Одеської області.

Проблеми реабілітації: Збірник наукових праць. /редкол.
О. І. Форостян та ін. - Одеса: видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2021. –
114 с.

**УДК:376
ББК:74.00**

© ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського», 2021

4. Сагутдинова, Э. Ш. , Степаненко Д. Г. О классификациях нарушений речи в детском возрасте // Электр. науч.журн. “Системная интеграция в здравоохранении”. 2010. №2(8). С.32-43.
5. Сорочан Ю. Б. Стан сформованості синтаксичного компонента мовленнєвої компетенції на імпресивному рівні у молодших школярів із моторною алалією [Електронний ресурс] / Ю. Б. Сорочан // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19, Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. – Київ, 2014. - Вип. 27. - С. 188-193.
6. Шеремет М. К. Нейрофізіологічні засади мовленнєвої діяльності у дітей старшого дошкільного віку з моторною алалією [Електронний ресурс] / М. К. Шеремет, С. В. Кондукова // Логопедія. - 2012. - № 2. - С. 3-6.

Ільчук О. В.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ ТА ЇХНІХ РОДИН В УМОВАХ КРИЗОВИХ ВИКЛИКІВ

Одним із найбільш важливих наукових і практичних завдань у сфері спеціальної психології, корекційної педагогіки та інклюзії є психологічний супровід родини, що виховує дитину з особливими потребами. Він має бути спрямований на створення психолого-педагогічних умов для емоційного благополуччя, допомогу батькам пережити травму, ознайомлення їх з особливостями виховання й розвитку дитини, надання послуг у вигляді консультацій по відновленню сімейного статусу дитини як особистості, що є кінцевою метою реабілітації.

Психологічні характеристики стресу в сімейних стосунках позначаються змінами в емоційно-вольовій та особистісній сферах дітей і батьків. Досвід науковців-практиків засвідчує збільшення випадків непорозумінь, конфліктів, домашнього насильства у сім'ях як у період розгортання кризової ситуації, так і по її завершенні. У таких умовах діти з особливими потребами не отримують належного спеціального супроводу, що негативно впливає на їхній розвиток, гальмуючи успішність реабілітаційного процесу.

Виходячи з того, що психолого-педагогічний супровід розглядається як допомога сім'ї, то, на думку С. Булахової, здійснюватися він має у такій послідовності: знайомство із сім'єю; первинна діагностика дитини і всієї родини; розроблення і реалізація індивідуальної програми навчання і виховання; неперервний контроль за розвитком дитини і стосунками у сім'ї; постійне внесення коректив у програму; переведення дитини у відповідний навчальний заклад – загальноосвітній, спеціальний, інклюзивний – залежно від можливостей дитини [1, с. 68]. Дослідниця розглядає психолого-педагогічний супровід, у першу чергу, як передумову обрання для дитини того чи іншого закладу освіти. Психологічну підтримку батьків С. Конопляста та Т. Сак розглядають як систему заходів, спрямованих: – на зменшення емоційного дискомфорту в батьків у зв'язку із захворюванням

дитини; – підтримку впевненості батьків у можливостях дитини; – формування у батьків адекватного ставлення до проблем дитини; – підтримку адекватних батьківсько-дитячих стосунків і стилів сімейного виховання [8].

Окремі аспекти спільної діяльності фахівців з родинами, чії діти мають особливі потреби, досліджувалися А. Душкою (психологічна допомога батькам дітей з порушеннями психофізичного розвитку на основі синергетичного підходу), С. Коноплястою, В. Кисличенко (логопедичний супровід сім'ї як вплив на дитину, який реалізується спеціалістами-логопедами), С. Мироною (психолого-педагогічний супровід, метою якого є створення оптимальних умов для розвитку дитини у сім'ї), І. Макаренко, Т. Соловйовою (соціально-педагогічна підтримка батьків дітей з особливими потребами соціальними педагогами) та ін. Аналіз наукових джерел дозволив виявити різні підходи до розуміння мети спільної роботи фахівців з родинами, які виховують дітей з особливими потребами, а відтак і різноманітні стратегії і практики її реалізації.

Однак у своєму прагненні допомогти дитині сім'ї наштовхуються на складні психологічні проблеми: неприйняття дитини з особливими потребами, неадекватне батьківське ставлення до неї, порушення структури родини та ускладнення взаємин між її членами, виникнення цілого ряду емоційних проблем батьків, відсутність порозуміння та підтримки подружжя.

Враховуючи різні моделі допомоги родинам осіб з психофізичними порушеннями, в науковій літературі виділяють наступні шляхи роботи з родичами: проведення психологічного діагностування сім'ї, розробка основних напрямків роботи, використання психокорекційних та психотерапевтичних прийомів, спрямованих на надання допомоги.

Найважливішим кроком допомоги дитині є батьківська акцептація, яка включає в себе почуття і поведінку зі сторони батьків, яка характеризується безумовною любов'ю до дитини, визнанням дитини як особи, що потребує почуттів зі сторони батьків, повагою потреб та визнанням автономії дитини. Це є примирення з тими обмеженнями, які неможливо викоринити, а також задоволення з тих можливостей, які є і з яких можна користати.

Система цінностей у певних родинх та їхній низький матеріальний статок на думку деяких учених, можуть перешкоджати пошукам допомоги поза домом, сім'єю, змушувати членів родини покладатися тільки на себе (Т. Волковська, С. Мастокова, А. Московкіна, В. Ткачова, Е. Ейдемільер, В. Юстицкіс). Дослідники наголошують, що додатковий стрес пов'язується саме з фінансовими проблемами, які можуть призвести до кризи.

Однією з актуальних проблем, пов'язаних з організацією дистанційної психологічної підтримки родин із дітьми з особливими освітніми потребами, є відсутність системи психолого-педагогічного супроводу в умовах надзвичайних ситуацій, зазначає Прохоренко Л.І. [10].

Гостро постає питання розроблення та впровадження наукових досліджень, які дадуть змогу визначити організаційно-методичні умови

дистанційної психологічної підтримки родин дітей з особливими потребами, які перебувають в ізоляції. У кризових ситуаціях дистанційна форма психологічного супроводу є інноваційною формою підтримки, що ґрунтується як на кращих традиційних методах супроводу, так і нових інформаційних та інтерактивних технологіях.

Проблемою суспільної ізоляції батьків і відсутності соціального мотиву спілкування у період виховання дитини з особливими потребами займались науковці та дослідники Б. Грут, К. Хоуч, Д. Грей, І. Іванова. Про руйнівну силу фізичного і психічного виснаження і як наслідок можливої хронічної втоми різних соматичних захворювань говорили К. О. Островська, Т'ю та Лоуренс, І. Б. Іванова, В. А. Вишневський, Р. Ф. Майроян, Н. Уолтон, Г. Саліван.

Т.Г. Соловійова [11] зазначає, що переживання сім'єю стресу, що виникає під час народження (чи встановлення діагнозу) дитини з особливими потребами порушує структуру сім'ї кількісно (з'являється новий член сім'ї) та якісно (збільшується ризик відмови батьків від дитини, можливе розлучення батьків, змінюється стиль сімейних взаємин, прогресує соціальна ізоляція родини). Подібні структурні зміни викликають функціональні порушення: кожна сімейна функція (економічна, репродуктивна, рекреаційна, виховна тощо) видозмінюється, набуває нового значення, з'являються нові, специфічні функції, як реабілітаційна, компенсуюча, корекційна.

Дослідження В.В. Ткачової свідчать про зміни в функціонуванні вищезгаданих сімей на декількох рівнях. Психологічний рівень характеризується змінами в емоційно-вольовій та особистісній сферах батьків. Зміни на соціальному рівні виявляються порушеннями подружніх, батьківських та екстрасімейних стосунків (спілкування з родичами, друзями). Соматичний рівень страждає у результаті перевищення рівня навантажень, тобто у батьків можуть виникати різні соматичні захворювання, астеничні та вегетативні розлади.

Створюючи модель системи психолого-педагогічного супроводу, слід дотримуватися таких методологічних вимог, як концептуальність, керованість, ефективність і відтворюваність. На виховну ефективність дитини з особливими потребами впливають наступні і малодосліджені чинники: знання батьками психології дитини, вірна оцінка її індивідуальних якостей, адекватний емоційний відгук на поведінкові реакції дитини, вибір підходящого способу взаємодії з дитиною, який найкраще відповідає її індивідуальним особливостям, рання психологічна співпраця з батьками, емоційна стабільність батьків.

Виховна ефективність, на нашу думку, з прочитаної літератури, може відбуватися лише за умов емоційної стабільності батьків, після їхнього примирення з хворобою дитини і відкритті в собі особистих ресурсів, на що і повинна бути спрямована професійна психологічна допомога батькам через групову та індивідуальну психотерапевтичну роботу.

Перш за все, необхідно знати особливості захворювання і розвитку їхньої дитини, а також її можливості у виконанні тих чи інших завдань та вправ. Велике значення має правильний розпорядок дня, суворе дотримання режиму харчування і сну, чергування занять з відпочинком та прогулянками. Важливу роль у вихованні дітей з психофізичними порушеннями відіграє організація систематичних, цілеспрямованих занять з розвитку мовлення, рухових навичок і вмінь [4, с. 48]. Існують різноманітні моделі психологічної допомоги родинам осіб з психофізичними порушеннями. Модель Б. Ф. Скінера спирається на принципи збільшення кількості та якості взаємодій-інтерацій дитини і батьків [12, с. 67]. Модель В. Є. Кагана, спирається на принцип стимулювання батьків до виникнення у них забутих інтересів і захоплень. На думку автора, для роботи з дитиною необхідне повернення до улюбленої роботи і до себе. Сутність моделі полягає в дотриманні терапевтичної дистанції без відмови від звичного людського контакту з батьками [6, с. 64]. Згідно моделі Х. Джайнотта у спілкуванні з дітьми батьки підтримують позитивний образ «Я» у дитини; уникають особистісних негативних оціночних суджень [3, с. 144.]. Модель В. В. Тарасун базується на принципі вирішення проблеми раннього прогнозування і своєчасного запобігання труднощів у навчанні дітей з особливими потребами [13, с. 169].

Сім'ї дітей з обмеженими можливостями, як зазначає А. М. Луковкіна, мають іншу життєву перспективу, вони по-іншому проходять стадії життєвого циклу сім'ї – деякі стадії можуть бути подовжені, скорочені або ніколи не настануть, відбувається зміна очікувань на майбутнє [9]. Подібні зміни життєвих планів не можуть не позначитися на емоційному стані батьків.

Існує проблема в ставленні суспільства до таких дітей. Як наслідок, такі сім'ї стають замкненими і нетовариськими, відчуваючи себе ізгоями, які залишились наодинці із власним горем. В процесі виховання дітей з особливими освітніми потребами в умовах сім'ї на перший план виходять такі функції, як корекційно-розвивальна, компенсуюча і адаптаційно-реабілітаційна, метою якої є відновлення психофізичного та соціального статусу дитини, досягнення нею матеріальної незалежності та соціальної адаптації (Федосєєва, 2013).

Незаперечним фактом є той, що належним супроводом особливі діти повинні бути забезпечені з боку держави впродовж життя, а саме ранній вік, дошкільний період, початкова, середня, професійна соціалізація. Необхідно вивчати питання забезпечення дітей та їхніх родин комплексним супроводом для формування високого рівня психологічної готовності до навчання в школі. Забезпечення повноцінної життєдіяльності дітей ООП значною мірою залежить від своєчасної та ефективної психолого-педагогічної роботи, розбудови та реформування початкової ланки. (І. Бех, В. Бондар, І Єременко, В. Засенко, В. Синьов, М. Ярмаченко та ін.) [2, с.20.]

Освітній процес дітей з особливими освітніми потребами набуває конкретики тільки тоді, коли навколо них гуртуються фахівці, які разом з

батьками створюють міждисциплінарну, полісуб'єктну нової української школи команду психолого-педагогічного супроводу і розпочинають колегіальну роботу в напрямі продумування та реалізації компетентного освітнього маршруту для таких дітей. Психолого-педагогічний супровід — це пролонгований процес, спрямований на попередження виникнення (або усунення) у дітей з особливими освітніми потребами дестабілізаційних чинників, формування їхніх адаптивних функцій, забезпечення оптимального розвитку та здобуття ними якісної освіти в умовах навчального закладу [2, с.19]

Список використаних джерел:

1. Булахова С. П. Психолого-педагогічна підтримка родин, які виховують дітей із проблемами в розвитку// Таврійський вісник освіти, 2015. - № 4(52), с. 228-223.
2. Данілавічюте Е. А., Литовченко С. В. Стратегії викладання в інклюзивному навчальному закладі: навчально-методичний посібник / За ред. А. А. Колупаєвої. — К.: Видавнича група «А.С.К.», 2012. - 360 с. (Strategies for Teaching in Inclusive School).
3. Джайнотт Х. Батьки та діти // Х. Джайнотт. – М.: Знання, 1986. - 244 с.
4. Душка А.Л. Роль сім'ї у соціалізації неповносправної дитини. / А.Л. Душка // Наука і освіта. - Одеса, 2009. - № 1-2. - С. 48-52.
5. В.Засенко. А. Колупаєва. Діти з особливими потребами: пріоритетні напрями державної політики України в галузі освіти, соціального захисту й охорони здоров'я // В. Засенко, А. Колупаєва / Особлива дитина: навчання і виховання. - 2014. - № 3. - С. 20-29.
6. Каган В. Е. Сімейна психотерапія в лікуванні дитячого аутизму. Сімейна психотерапія при нервових і психічних захворюваннях // В. Є. Каган. – Ленінград: Медицина, 1978. – 97 с.
7. Клопота Є.А. Психологічні основи інтеграції в суспільство осіб з вадами зору//Запоріжжя, Запорізький національний університет, 2014. – 408 с.
8. Конопляста С. Ю., Сак Т. В. Логопсихологія: навч. посібник. / за ред. М. К. Шеремет., К.: 2010. - Знання, с. 293.
9. Луковкина А. Н. Особенности детско-родительских отношений в семье с ребенком с отклонением в развитии. Современные проблемы психологии семьи: феномены, методы, концепции. //Сборник по психологии семьи. - СПб.: Изд-во АНО «ИПП», 2011. – 86.
10. Прохоренко, Л.І. Науково-психологічний супровід в освіті дітей з особливими потребами.//Вісник Національної академії педагогічних наук України, 2019. - № 1(1). - <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2021-3-1-13-7>
11. Соціально-педагогічна робота з батьками, що виховують дітей з особливими потребами: навчально-методичний посібник//Сост. Н.В. Заверико, Т.Г. Соловйова. – Запоріжжя: ПП "Тандем", 2008. – с. 53.
12. Скиннер Б. Оперантное поведение. // Б. Скиннер // История зарубежной психологии. 30-60-е годы XX века. – М.: Изд. Московского университета, 1986.- 344 с.

13. Тарасун В. Раннє прогнозування і запобігання труднощам у навчанні як умова інтеграції дитини з особливими потребами // В. Тарасун. – К.: Контекст, 2000. – 336 с.

УДК 376:01.12:02

Кабельнікова Н. В., Ігнатенко Т. П.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ УСНОГО
МОВЛЕННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ГІПЕРАКТИВНІСТЮ

Стаття присвячена проблемі мовленнєвого розвитку дітей з гіперактивністю. Автором розглянуто психолого-педагогічні умови формування усного мовлення у молодших школярів з синдромом гіперактивності.

Ключові слова: психолого-педагогічні умови, усне мовлення, молодші школярі, гіперактивність.

The article is sanctified to the problem of speech development of children with гіперактивністю. An author is consider the психолого-педагогічні terms of forming of the verbal broadcasting for junior schoolchildren with the syndrome of hyperkinetic.

Key words: psychological and pedagogical conditions, oral speech, junior schoolchildren, hyperactivity.

Особливістю молодшого шкільного віку є не тільки оволодіння дитиною знаннями, вміннями і навичками, а й в становленні базових властивостей її особистості: самооцінки і образу «Я», емоційно-мотиваційної сфери, моральних цінностей й установок, а також соціально-психологічних особливостей в системі відносин з іншими людьми. Водночас виділяється категорія учнів початкових класів, які через свої особливості психофізичного розвитку зазнають значних труднощів під час навчання у школі.

Гіперкінетичний синдром визначається значною поширеністю і високим ступенем шкільної дезадаптації, оскільки у більшості учнів зазначеної категорії спостерігаються супутні соматичні, неврологічні та психологічні проблеми.

Наявність порушень мовленнєвого розвитку у молодших школярів з гіперкінетичним синдромом в значній мірі ускладнює соціальну взаємодію з оточуючими людьми, на фоні розладів уваги, рухової розгальмованості та імпульсивності ще більше обмежує їх можливості в опануванні навчальним матеріалом.

Освітні можливості молодших школярів з гіперактивністю, особливості їх комунікативно-мовленнєвого розвитку були предметом вивчення вітчизняних й закордонних медиків, педагогів, психологів (Л.О.Бадаляна, Є.Ю.Балашова, В.І. Гарбузов, С.Ю.Головін, І.В. Дубровіна, В.Дуглас, Л.Т.Журба, М.М. Заваденко, З.С.Карпенко, С. Кеннерс, Н.К.Корсакова, І.В.Крук, Б.В.Лебедев, О.К.Лютова, О.М.Мастюкова, Д.Маттнер, Г.Б.Моніна,